

Poglavje 1

Potrebe prašičev in funkcionalnost hleva

Milena Kovač^{1,2}, Špela Malovrh¹

1.1 Uvod

Vsak prašičerejec mora rejo voditi tako, da s čim manjšimi stroški učinkovito izkoristi genetski potencial prašičev. Odlična produktivnost živali in ljudi v državah z razvito prašičerejo predstavlja za prašičerejo v okoljih s slabšimi pridelovalnimi pogoji velik izziv. Tako so tudi naši rejci postavljeni pred odločitve, ki vplivajo na gospodarnost prireje. V prvi vrsti je potrebno spremeniti tradicionalno kontinuirano rejo v načrtovan večtedenski ritem, saj so naše reje premajhne, da bi pri kontinuirani prireji dajale dovolj velike skupine izenačenih pitancev ali tekačev. Pomembna bi bila tudi odločitev o sodelovanju posameznih rej, ki bi se smiselno specializirale za posamezna opravila, ostali partnerji v verigi pa bi opravili druga dela.

Pomembna izbira je tudi izbira genotipa. Pri tem vse bolj pogosto posegamo po drugih genotipih, pri izbiri plemenskih živali so rejci vse manj zahtevni kupci, zlasti kadar gre za tujega dobavitelja. Ob tem premalo upoštevajo tudi biovarnostne ukrepe. Z domačim plemenskim materialom, ki je prilagojen na naše razmere in predvsem rejske navade, se v dobrih rejah dosegajo solidni rezultati. Vse preveč rejcev se ne odloča več za nakup hibridnih svinj, ampak obdržijo plemenske živali kar med pitankami, prepogosto neznanega genotipa in neznanih staršev. V takih rejah rezultati pri plodnosti, pitovnih in klavnih lastnostih zaostajajo. Kadar se uporablja merjasca pasme pietrain več generacij zapored, imajo pitanci na liniji klanja dobro ocenjeno mesnatost, a slabšo kakovost mesa, počasnejšo rast, slabšo konverzijo krme in večje izgube.

V prireji bi morali bolj poenotiti genetsko sestavo tako plemenskih čred kot pitancev. Reja različnih genotipov je po pravilu manj uspešna. Čistopasemske svinje, ki jih potrebujemo za vzrejo plemenskega podmladka, se v čredi hibridnih svinj praktično izgubijo. Pri skupinski reji so čistopasemske živali bolj pri dnu hierarhične lestvice, večkrat so žrtve agresije sovrstnic in večkrat poškodovane. Prav tako je plemenski pomladek neuspešen v tekmovanju s hibridi-pitanci. Tako velja osnovno pravilo, da živali naseljujejo v skupine ločeno po genotipu in tudi ločeno po spolu. Tudi potrebe in rast kastratov in svinjk so toliko različne, da jih velja ločiti. Ločevanje po genotipu in spolu je predvsem pomembno, ker so potrebe posameznih skupin različne. Maternalni genotipi in križanci s pasmo duroc so genotipi z večjo zmogljivostjo rasti, živali so tudi ješče in jih moramo proti koncu pitanja zadržano krmiti, medtem ko je pri pitancih - križancih s pietrainom ješčnost slabša, zato omejevanje

¹Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Groblje 3, 1230 Domžale

²E-pošta: milena.kovac@bf.uni-lj.si

zauživanja krme ni priporočljivo, in zmogljivost rasti manjša. Če bi te genotipe oskrbovali enako, bi enemu od njih ugodili, pri ostalih pa bi bila prirreja manj uspešna.

Pri nas veliko rejcev še ne sledi napotkom o sestavi in količini krme za posamezne kategorije in proizvodne faze. Izvzamemo lahko reje, ki so pogodbeno vezane na sodelovanje z organizatorji odkupa, če to pogodba zahteva. Poenostavljanje sestavljanja obrokov v domačih mešalnicah praviloma vodi v skromnejše obroke, zlasti pri beljakovinskih komponentah in mineralno-vitaminskih dodatkih, ki jih je potrebno dokupovati. Revnejše obroke in premajhne količine krme dobijo običajno mlajši prašiči, zlasti pujski, tekači in lahki pitanci, ter svinje v laktaciji. Ker njihove potrebe niso pokrite, imajo slabšo prirrejo, ki se največkrat pokaže v naslednjih proizvodnih fazah. V naših obrokih je veliko tudi koruze, kar zlasti ob koncu pitanja neugodno vpliva na sestavo in konsistenco podkožnega maščobnega tkiva. Rejci, ki krmljenje izvajajo s sodobnejšimi, računalniško vodenimi krmilnimi sistemi, običajno dosegajo veliko boljše rezultate, saj obroki niso odvisni od razpoložanja rejca, rejec tudi bolj sledi priporočilom proizvajalca. Praviloma imajo tako opremo tudi nekoliko večje reje, ki se tudi zavedajo pomena različnih krmnih obrokov posameznih kategorij prašičev in njihovega gospodarskega učinka. Rejcu preostane predvsem skrb, da popravlja število živali po posameznih kotcih, spremlja njihovo rast in skrbi za zaloge komponent. Ostaja mu tudi spreminjanje sestave obrokov, ko menja posamezna alternativna krmila, ki so sezonsko pogojena. Prirreja bo vsekakor bolj stabilna, če bo manj spreminjanja sestave in neoporečnosti komponent. Načrtovanje zalog krme mora biti zato dolgoročno, prehodi pa načrtni in postopni.

Rejec izbira tudi ciljno maso ob zakolu. Odločitev je razmeroma lahka, kadar redi prašiče za lastno predelavo ali ima trden pogodbeni odnos z odjemalcem. Načeloma vsi rejci redijo prašiče za sveže meso, torej do mase, ki ga sprejema bližnji trg. Odstopanje je smiselno le, če ima za posebne izdelke naročeno prirrejo, ki mu zagotavlja tudi ustrezno plačilo za zahtevano kakovost. V vsakem ponesrečenem poslu rejec največ izgubi, saj je vsako odstopanje od standardne kakovosti pri običajnem odkupu na liniji klanja slabo ocenjeno in cena po običajni plačilni maski ne povrne stroškov prirreje s posebnimi zahtevami.

Rejec se končno odloča o tehnologiji reje prašičev. Precejšen del je pogojen sicer z gospodarskimi objekti, ki si jih je zgradil, in opremo v njih. Še veliko bolj je tehnologija odvisna od znanja rejca, doslednosti izvajanja rejskih opravil, voljnosti kritičnega sprejemanja novosti in skrbi za živali. Prepogosto ugotavljamo, da reje niso ustrezno oskrbovane, čeprav so bile pravkar preurejene. Tako je bilo v kampanijah za dobro počutje živali zadržanih kar nekaj vlog, ki niso izpolnjevale zakonsko predpisanih minimalnih standardov. Veliko enostavneje bi bilo, če bi kmetje prejeli državna sredstva kot nagrado za dobro in kakovostno delo ter manj za gašenje požara zaradi tržnih razmer ali slabih rezultatov.

Odločitve o tehnologiji so odvisne od številnih vplivov, vključno s proizvodnimi stroški za krmo, zgradbe in opremo, stroške dela, stroške preventive in veterinarske oskrbe, stroške kapitala ter prihodkov na osnovi plačilnih mask in dogovorov o vrednotenju klavnih polovic. V komercialnih rejah je pritisk na zmanjševanje stroškov povzročil zmanjševanje razpoložljivega prostora na prašiča, da bi s tem znižali stroške amortizacije za hleve in opremo.

Priporočila pri gradnji niso več vključevala pomembnih elementov nujnih za uspešno rejo, niti temperature ali vrste tal, niti kakovosti zraka, kar je že povzročalo slabšo produktivnost prašičev. V komercialnih pogojih tako rastejo prašiči za 20 do 30 % počasneje kot individualno uhlevljeni prašiči v preizkusih. Zmanjšan prirast je povezan z manjšim zauživanjem krme, za kar je več vzrokov povezanih z živaljo, omejitvami okolja in prehrano. V komercialnih rejah je običajno naseljenih v hlevu več prašičev, z manjšim volumnom zraka, manjšo površino tal na prašiča in večjim številom prašičev na kotec. Plodnost plemenskih svinj, tako velikost gnezda kot število gnezd na svinjo letno, močno vpliva na dobičkonosnost v komercialnih rejah. Večja gnezda imajo lažje in manj izenačene pujske. Večji sta rojstna in odstavitvena masa, večja je potencialna rast v pitanju do zakola. Na splošno lahko priznamo, da bo 0.1 kg težji pujske ob rojstvu težji za 0.2 kg ob odstavitvi in 1.10 kg ob zakolu.

Minimalne standarde za rejo prašičev ureja zakonodaja (ULRS, 2003) in z njimi se poskuša urediti vzdržne razmere v rejah za prašiče, saj je neizmeren pritisk po zniževanju stroškov privedel do tega, da so bili pogoji v rejah zelo slabi. Tako smo tudi pri nas videli skupine živali, v katerih niso mogle vse hkrati ležati, česar ne smemo dopustiti niti v izjemnih primerih. Čeprav je prilagajanje na minimalne standarde od rejcev zahtevalo investicije in jim povzročalo nemalo težav pri pridobivanju dovoljenj, dodatne delovne konice zaradi prilaganja zahtevam, pa so bile te spremembe nujno potrebne. Iz številnih virov prav tako lahko razberemo, da za dobre rezultate samo izpolnjevanje minimalnih standardov ne zadostuje, da potrebujejo za konkurenčno prirejo prašiči precej več udobja.

Ko iščemo kompromis med udobjem prašičev, delovnimi pogoji človeka in stroški, se v posameznem okolju lahko določijo optimalni pogoji za rejo prašičev. Pri tem je potrebno upoštevati razmere, s katerimi se srečujemo v praksi. V naših pogojih se srečujemo s težavo goste poseljenosti podeželja z nekmečkim prebivalstvom, z vročimi obdobji poleti in mrzlimi pozimi, močnimi vetrovi, omejenimi površinami za pridelovanje krme za prašiče, majhnimi kmetijami, počasnim prenosom znanj v prakso ... Prepogosto zato ostanemo na slabem kompromisu ali pa se reja celo opusti.

Čeprav je odnos družbe in države do panoge ključen za izboljšanje pogojev v reji, se bomo v prispevku omejili in predstavili samo dejavnike, ki jih pri reji prašičev pogosto kar pozabimo. Prašiči poleg krme in pitne vode potrebujejo še prostor, temperaturno ugodje, svetlobo, kakovost zraka in socialno okolje.

1.2 Primer iz manj uspešne prakse

Iz arhiva smo poiskali kotec za tekače (slika 1), da bi opozorili na nekaj napak, ki zagotovo vplivajo na počutje tekačev in posledično tudi na njihovo rast. Slika je bila posneta nekaj let nazaj v mesecu oktobru, torej ne najhladnejšem mesecu. Kmet je za vzrejo uporabil temnejši prostor v hlevu. V prostoru je težko zagotavljal ustrezno temperaturo za tekače, še posebej pa težko ogrel kotec ob naselitvi odstavljenih pujskov. Tako na sliki 1 vidimo, da je tekačem prehladno in se stiskajo v koritu, kjer jim je krma postala nastil, v njem so našli tudi zavetje

pred preprihom. Ležanje v koritu drugim živalim v kotcu preprečuje dostop do krme, krma pa se tudi bolj zamaže. V kotcu je malo polnih tal, kar ne zadošča za ležanje vseh tekačev hkrati, kotca ni mogoče nastiljati s slamo, ker so v njem plastične rešetke. Primernejši del, namenjen počivanju s polnimi tlemi, bi bil ob steni. Namestiti bi se izplačalo pokrove z zavesicami, da bi imeli tekači tam toplej prostor, kjer bi se občutilo tudi manj prepriha.

Slika 1: Neprimeren kotec za tekače

Tekače krmimo po volji, zato bi bil primernejši krmilnik z zalogovnikom, kjer bi zadoščalo eno krmilno mesto na tri živali. Le ob naselitvi bi dodali dodatna korita, da bi lahko prve dni po odstavitvi krmilili omejeno, a bi lahko vse živali hkrati jedle. Zadaj nad reščkami je cucelj napajalnik. Predlagali bi, da se namestijo dodatni napajalniki na različnih višinah, kar olajša pitje rastočim živalim. V kotcu higiena ni ustrezna, veliko je bilo tudi insektov. Z balami slame je želel rejec ustvariti nekaj zavetja, tekačem pa je na razpolago tudi kot material za zaposlitev.

V hlevu ti kotci za tekače niso bili ločeni od ostalih kategorij. V prostoru je bil razmeroma velik volumen zraka, ki ga prašiči niso uspeli dovolj ogrevati. Čiščenje in razkuževanje takšnega dela hleva je tudi manj učinkovito, možen je prenos bolezni iz starejših na mlajše kategorije. Pri adaptacijah velja prostore izkoristiti kar najbolje, vendar ob tem omogočimo izpolnjevanje bio-

varnostnih ukrepov. Tudi večnamenski rezervni prostori so zelo dobrodošli, kamor začasno naselimo živali, ki bi ostale v sicer izpraznjenem oddelku. Ob tem pa velja razmisliti o ureditvi takih kotcev tako, da so izpolnjene osnovne potrebe živali in daje človeku primerno delovno mesto.